

АСПЕКТИ НА ЛОКАЛНАТА ИДЕНТИЧНОСТ – ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА ХХ-НАЧАЛОТО НА ХХІ ВЕК (ПО ПРИМЕРА НА БАНСКО)

Денис Йоцов

докторант към катедра Етнология, Исторически факултет, Софийски университет
„Св. Климент Охридски“

Резюме: В статията се представят първоначалните резултати от теренна работа във връзка с дисертационно изследване по темата за развитието на локалната идентичност в Банско и Разлог в периода от втората половина на ХХ до началото на ХХІ век. Тя се отнася до уникалността и самобитността на съответната общност, основана на местната култура, история и социални практики. Проблематиката и изследователските въпроси са с фокус върху това как местните хора разглеждат себе си и какво ги обединява в общност. В статията се анализират икономическите и социални промени, като се обръща внимание на влиянието на туризма, глобализацията и пазара над местната идентичност, и как културата се приспособява в бързо променящата се среда. Използвани са качествени и количествени методи, като работа с архиви, интервюта с местни жители и анализ на културни и социални мероприятия. След преразглеждане на методите и представяне на резултатите се планира извеждане на актуални данни за културната промяна в региона. Основната цел на проучването е да се установят ключовите прояви на съвременната идентичност и механизмите, които движат промяната в общността.

Ключови думи: локална идентичност, Банско, туризъм, глобализация, културно наследство, социални промени

Denis Yotsov – denisyotsov@abv.bg

Aspects of Local Identity - the Second Half of the 20th Century to the Beginning of the 21st Century (The Case of Bansko and Razlog)

Abstract: The article presents the initial findings from fieldwork in connection with a dissertation study on the development of local identity in Bansko and Razlog during the period from the second half of the 20th to the beginning of the 21st century. It addresses the uniqueness and distinctiveness of the respective community, based on local culture, history and social practices. The study explores how local people perceive themselves and what unites them as a community. The article discusses economic and social factors, particularly the impact of tourism, globalization and the market on local identity, and how culture adapts in a rapidly changing environment. Qualitative and quantitative methods were used, including archival research, interviews with local residents and analysis of cultural and social events. The study is expected to provide up-to-date data on cultural change. The primary goal of the research is to identify the key manifestations of contemporary identity and the mechanisms driving transformation in the community and to explore opportunities for preserving authentic culture in the context of global trends.

Keywords: local identity, Bansko, tourism, globalization, cultural heritage, social change.

Представеният доклад има за цел да осъвремени и разгледа по-подробно съществуващи вече данни и проучвания за развитието на локалната идентичност и нейните проявления в материалната и нематериалната култура в град Банско. Последните подробни проучвания на темата са правени през 1996 г. от различни изследователи, но те не са достатъчно изчерпателни и дават само частичен поглед за случващите се промени. Все още периодът на 90-те и началото на 2000-та година е извън обекта на изследванията, що се отнася до локална идентичност и самосъзнание в Разлога. Това е период на ускорено икономическо развитие и политически промени, които допринасят за бързото напластяване на различни фактори и причини за измененията в регионалната идентичност. Създава се парадокс, в който познаваме повече процесите, случващи се в далечното миналото, отколкото такива, случващи се в нашето недавно. Докладът е свързан с темата на моето дисертационно изследване, което се стреми цялостно да разгледа сложните причинно-следствени връзки, които задействат промените, и как те влияят върху съвременната идентичност.

Значимостта на темата се състои в нейната актуалност и евентуалната възможност да се употреби за основа на бъдещи изследвания. Банско въпреки своите специфики не е изолирано от глобалните процеси и от ускорената модернизация и може да служи като показател и пример за възникващите промени в страната и в Източна Европа. Изследването ще допринесе за създаване на по-ясна картина за положителните и отрицателните страни на глобалните промени и мястото на туризма в тях. Това проучване би могло да бъде приносно с препоръки и възможни стратегии за ограничаване на отрицателните последствия или да с предложени за по-добър и разумен контрол над процесите, довеждащи до промяна в идентичността.

Въпросите, които основно се разглеждат, са свързани със самоопределението на членове на общността и какви фактори допринасят за неговата промяната. Основен акцент пада върху влиянието на туризма и глобализацията. Това как се възприемат дадени процеси или явления от местното население, как външни фактори като глобализацията или туризмът влияят на местната култура, как се променят икономическите структури и как тези промени трансформират идентичността на общностите, са в центъра на изследователското внимание.

Причинната за разглеждането на темата е засилващия се интерес към глобализацията и нейните отражения. Включително актуалността на идентичностите и тяхната промяна в

21 век. Необходими са продължителни проучвания и непрекъснато или периодично обновяване на данните и правене на наблюдения, за да може ползотворно да се съхранява и обработва информация, която да бъде представена в актуализиран източник от нови проучвания, върху който да стъпват бъдещите изследвания и публикации по темата. Цялата разглеждана общност има полза от осъзнаване и разбиране на процесите, които възникват в нея. Така тя може успешно да регулира в своя полза възникналите процеси.

Желанието за разглеждане на темата е породено и от лични подбуди. От необходимостта човек сам да обясни пред себе си факторите за промяната в общността си, както и от естествения стремеж за разбиране и осмисляне на случващото се със собствената ни идентичност. Романтизацията на миналото и на живописните обичаи, които битуват в нашето въображение, трябва да отстъпят пред фактите и разбирането, че светът се променя безвъзвратно и това е естествен процес, който не бива да ни смущава. Невъзможността да спрем промените не означава, че ние със своя личен пример и труд не можем да им повлияем и да ги насочим към една по-щадяща за нас действителност.

Един от основните разглеждани въпроси е как местните хора възприемат себе си, какво ги отличава от останалите в околността, как ги възприемат другите и какви процеси въздействат върху тяхното самосъзнание и светоусещане. В бъдещата дисертация ще се разгледа въпросът дали локалната идентичност е съзнателна, или се възприема за нещо естествено. Подчертава се важността на икономическите промени, с особен акцент върху туризма като носител на глобалните културни течения. Той е особено значим поради двойствения си характер като носител както на иновации и икономическо развитие, така и на загубено чувство за идентичност и на резки социални изменения. Той едновременно променя видимо местните социални взаимоотношения и обичаи и ги принуждава да се приспособяват с идентичности и да се адаптират към нуждите на съвременните изменения и в пазара.

За изследването на процесите на глобализацията и локалната идентичност са приложени различни методологически подходи, включително **етнографски** и **социологически методи**, които ще бъдат представени по-долу.

Социологическият аспект включва и подготовка на анкета, която предоставя количествено измерими данни за възприятията и нагласите на местните жители. Архивната работа, съсредоточена върху документи и източници от местните архиви, осигурява исторически контекст за анализиранияте процеси. Чрез съчетаването на тези методи се

постига цялостна проучвателна рамка, в която историческият контекст, културните практики и личните преживявания на участниците се анализират в дълбочина, подкрепени с емпирични данни и теоретични интерпретации.

Според някои изследователи, като Веселка Тончева и Мира Маркова, локалната идентичност може да се обясни като съвкупност или наслагване на различни социални, пространствени и културни характеристики, които създават усещане за уникалност на съответната общност (Маркова 2009: 193-199; Тончева 2013: 153-168). Тя се проявява като връзка между различните личности, които я обитават, и се поддържа чрез споделени обичаи, ценности, памет и символи, като същевременно отразява историческите и културни влияния върху тях. Самата локална идентичност претърпява промени, породени от миграция, икономически преобразувания, политически процеси, модернизация, глобализация и ред други. Идентичността е способна да се променя, тя не е капсулирана. Въпреки промените си обществото запазва някои свои характерни черти, или се обогатява с нови такива.

По тази тема Веселка Тончева разглежда концепцията за „локална идентичност“ чрез разнообразни културни и социални примери, като подчертава стремежа на общностите да утвърдят своята самобитност спрямо външни влияния и „другите“ (Тончева 2013). Нейният анализ включва случаи както от Балканите, така и от Западна Европа, които илюстрират как локалната идентичност се развива под въздействието на глобализацията, туризма и миграцията.

Сред основните примери е славяноезичната общност на гораните в Албания и Косово, при която идентичността се поддържа чрез традиционни културни и социални практики. През призмата на туризма Тончева прави и сравнителен анализ на гръцките селища Ересос и Моливос, които реагират различно на туристическия натиск – докато едното селище се модернизира, другото успява да запази автентичността си, отбелязвайки колко разнопосочни могат да бъдат процесите на приспособяване.

Тончева включва и вижданията на урбаниста Т. Егер за „мобилната идентичност“, основана на временна привързаност, която замества традиционното свързване с едно място и помага на индивида да се приспособи при честите премествания. В допълнение Тончева анализира градската идентичност в Русе, където градският дух е символ на аристократична култура и елемент от социалната памет на местната общност (Тончева 2013).

От своя страна Мира Маркова представя определение, което допълва това на Веселка Тончева. Тя подчертава, че локалната идентичност на градските жители се формира чрез

връзките и спомените, които се изграждат в специфичната социална и културна среда на квартала. Маркова разглежда как традициите, личната история и приспособяването на жителите към културния контекст на квартала допринасят за формирането на „кварталната идентичност“. Това е идентичност, възникваща от исторически и културни пластове, които, подобно на анализа на Тончева за глобалните и социалните влияния, отразяват процесите на миграция, интеграция и социални промени, характерни за градския живот (Маркова 2009).

Сравнението между подходите на двете изследователки показва как локалната идентичност може да се проявява в различни мащаби и контексти – от нивото на малкия квартал до мащаба на цяла общност, подложена на външни влияния и приспособяване.

В общи линии локалната идентичност може да бъде представена като съвкупност от културни, социални и пространствени черти, които отличават дадена общност и създават усещане за принадлежност. Тя се формира чрез общи обичаи, ценности и символи, отразявайки историческите влияния, и динамично се променя под въздействието на фактори като социална среда, миграция и глобализация.

Под понятието глобализация в статията се разглеждат две основни становища на водещите социолози Францис Фукояма и Зигмонт Бауман, които излагат коренно различни погледа върху процеса. Според техните твърдения може да заключим, че глобализацията е динамичен процес на засилваща се взаимозависимост и интеграция между държави, икономики, култури и хора, улеснена от развитието на комуникационни технологии, транспорт и глобални пазари (Недялкова, А., Бауман, З. и Филипов, Д. 2005: 7-44). Според Бауман глобализацията е процес, който задълбочава социалното неравенство и несигурност, разделяйки хората на „туристи“ (хора с достъп до глобални възможности) и „скитници“ (такива, ограничени до местните реалности). Той вижда глобализацията като сила, която води до социално разслоение и културна изолация за мнозина (Бауман 1999). От своя страна, Фукояма представя глобализацията в по-положителна светлина, а именно като позитивна сила, която разпространява демократични ценности и утвърждава свободния пазар и човешките права. За него глобализацията създава нов световен ред с универсални права и възможности, което води до интеграция и стабилност, както и до подобряване на стандарта на живот. Според Фукояма това е естествен и необратим процес в развитието на човечеството, макар и с предизвикателства за традиционните социални структури (Фукояма 2016).

В статията ми се обръща особено внимание на социалните, културните и икономическите влияния. Под понятието „глобализация“ се подразбира процес на нарастваща свързаност и взаимодействие между различни части на света, който води до обмен на култури, идеи и икономически ресурси. В контекста на локалната идентичност глобализацията може да доведе до трансформация на местните традиции и ценности, като същевременно предизвиква реакции за запазване и утвърждаване на уникалността на локалните общности.

Това разбиране на понятието е най-подходящо при разглеждането на процесите, случващи се в Банско. В първоначалните открития могат добре да се видят последствията от глобализацията, които са описани и от Фукояма и от Бауман, които макар и с противоположни виждания се допълват относно разглеждането на проблема. В конкретната среда промените, до които глобализацията води, са пренесени чрез медиите, свободния пазар и чрез достъпа до информационни средства, но най-силно общността е повлияна от туризма и необходимостта за приспособяване на пазара. Той е основен носител на глобализация и промени, като води до икономически растеж чрез създаване на работни места и разширяване на местния бизнес. В социален план туризмът стимулира културния обмен и социалната интеграция, носи риск от загуба на локална идентичност и допринася за културно уеднаквяване.

За изследването на процесите на глобализацията и локалната идентичността са приложени редица методи, а именно етнографски и социологически проучвания, работа с архиви, събиране на интервюта и наблюдения. В изследването са използвани различни методи, като интервюта, които предоставят гъвкавост за задълбочено разбиране на личните възприятия на местните жители, както и наблюдения, даващи ми възможността да разгледам случващото се обективно. Допълнително са подготвени и анкети за количествено измерване на нагласите в общността, които предстои да бъдат обработени. От своя страна, работата с архиви ми осигурява исторически контекст за анализ на локалната идентичност. Интервютата и наблюденията допринасят с личните разкази и поведенията на участниците за по-точно и многопластово представяне на темата. Чрез съчетаване на различни методи се цели да се създаде ясно изградена проучвателна рамка, в която основните заключения и приносите на дисертацията да бъдат подробно представени и подкрепени от емпирични данни и теоретични интерпретации, без да се изпада в ненужни отклонения.

Основата на проучването е поставена чрез архивна работа, а именно издирване на различни източници, които подпомагат разбирането на темата. Събрани са разнообразни архивни материали, които включват статистически данни за туризма в разглеждания регион, исторически документи, медийни публикации и други, които ми бяха предоставени от институции като Централната университетска библиотека, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, читалищната библиотека в Банско, от самата община и от частни архиви. Статистическите данни предоставят количествена информация за развитието на туристическия сектор, а историческите документи и снимки предлагат контекст и задълбочен поглед върху промените в местната идентичност и култура. Например архивните снимки, рекламните материали от различни периоди и включително туристическите наръчници дават представа за това как общината и местните се опитват да представят себе си пред света и какъв образ желаят да внушат на останалите. Основната цел на архивната работа е да подчертае историческото развитие и промените в региона, като по този начин се документират социалните и културни промени, настъпили под влиянието на глобализацията.

Един от основните източници, които хвърлят светлина върху пораздащите се промени, е кратък сборник с изследователски материали, издаден през 1996 г. – **„Банско – изследвания и материали“ (1996 г.)** с автори Мила Сантова и Евгения Мицева. Той е ключов източник за изследване на локалната идентичност на Банско. В него се анализират традиционният и съвременният фолклор на общността, като се разкриват специфичните културни и социални особености, които придават уникалност на града (Сантова, Мицева 1996). Особено ценен за настоящото проучване е фактът, че сборникът документира състоянието на Банско в момент на преход, а именно – началото на икономическите и социални промени, свързани с глобализацията и развитието на туризма. Този сборник ми служи за отправна точка за съпоставка между традиционните практики и съвременните процеси на адаптация, обосновавайки необходимостта от актуални проучвания, които да документират и анализират динамиката на локалната идентичност. Той е създаден именно в периода на Ранния преход, който се отличава с усилени социални и икономически трансформации, обхващащи региона. Поводът за написването му е осезаемата промяна, която възниква тогава в България и Източна Европа. В него са записани голяма част от проявите на локалната идентичност и нейните изяви под формата на материална и нематериална култура.

Архивът е място, където се срещат първите затруднения, свързани с разглеждането на темата за идентичностите влиянието на глобализацията. Поради големия брой публикации, издания и материали е доста сложно да се подреди и отсее тази част от информацията, която да бъде най-обективна и полезна за проучването, без да има риск от отклоняване. Друг елемент, усложняващ работата, е липсата на обективен исторически и политически контекст на случващото се в общността през последните няколко десетилетия. Тук може да се обърне внимание на малкото и оскъдни публикации и източници за историята на Банско след 1944 г. Сведенията от този период не са събрани, анализирани, и подредени, въпреки големия брой документи, сведения и публикации. Малкото писани материали за времето на социализма и рания преход към демокрация са политически обременени, което създава затруднения пред обективния прочит. Този период е от съществено значение, защото процесите на ускорена промяна започват именно в края на 70-те и 80-те и достигат своя връх през 90-те години на XX век.

Още в началото се установи разминаване на версиите, които са били представени от тогавашните власти. Един ценен източник, описващ намесата на държавната политика и партийната идеология в културата и самосъзнанието на банскалии, е книгата на Райна Балева „Един живот за Банско“, в нея тя излага своите спомени и описва големите заслуги, които тя и съпругът ѝ, Димитър Балев, имат за развитието на културата и икономиката на града (Балева 2005: 59-68). Тук се сблъскваме и с първите несъответствия що се отнася до представената действителност. Има голямо разминаване между версията, която тя представя за Банско, и сведенията на живелите през това време. Интересен случай е разминаването на версията за ТКЗС и заслугата му за икономическото облагодетелстване на членовете с представените данни. От своя страна, Костадин Ушев, ръководител на ТКЗС в Банско от 60-те години, представи в интервю, подкрепено с документи, несъответствията в данните и показва местата, които са целенасочено манипулирани. В книгата се избягва и темата за прекъсването на религиозни обичаи и замяната им с национални и партийни такива, макар на едно място да се споменава, че може би това е било грешка с цел постигане на някаква обективност.

Тази книга е добър пример, защото тя не е изолиран случай. Сведенията за културния и икономически живот на общността са необективни и немалко украсени, като несъответствията и умишленото избягване на определени теми затруднява изследователската дейност и усложнява намирането на последователността в промяната на

обичаите и идентичността. Периодът на социализма е важен за осъзнаване на локалната идентичност, защото той бележи края на естественото развитие на културата и идентичността и началото на изкуствената намеса на държавата и идеологията, които прекъсват някои основни прояви на локалната идентичност като религиозните обичаи на православните християни и протестанти, специфичните практики при по-богатите родове и др.

Предстои структуриране и осмисляне на архивните материали, като това ще се извърши чрез сравнителен подход, при който историческите данни ще бъдат съпоставени с настоящите. Това включва идентифициране на тенденции и ключови моменти в развитието на общността, като се акцентира на промените на икономическите и политически влияния и социалната динамика. Този анализ ще бъде приложен в докторската дисертация.

Друг метод, употребен за събиране на информация, е провеждане на интервюта с местни културни и обществени дейци. Интервютата служат за събиране на лични мнения, преживявания и оценки, свързани с глобализацията и туризма, което позволява да се разбере как тези процеси се отразяват на ежедневието и местната идентичност.

Интервютата бях взети от редица ключови личности, основните критерии за избора им включват пряка ангажираност с местната култура и туризъм, личен опит и наблюдения, свързани с влиянието на глобализацията. С този подбор се цели да се отрази стремежа към представяне на множество версии и събиране на повече гледни точки с цел по-обективна картина. Някои от ключовите респонденти са:

М. Р. – един от основателите на СДС в Банско и дългогодишен събирач на исторически и културни снимки и документи. Чрез снимковите материали той документира етапите на развитие на региона, като по този начин изразява своя уникален и личен подход. Дава важни сведения за трудностите, възникнали по време на политическия преход към демокрация, и за влиянието на политиката и организираната престъпност над общността.

К. У. – пенсиониран ръководител на кооперативно стопанство, който е свидетел на земеделските реформи и икономическите преобразувания в района. Опитът му предоставя ценна лична перспектива върху процесите на приватизация и по-късно осъществяването на възстановяване на частната собственост върху земята. Тези промени оказват въздействие върху стопанството и поминъка на местното население. Житейският му път минава през различни превратности. Син на заможен фабрикант, той преживява времето на национализацията, след което заради ръководните си умения и познанията му по агрономия е високо оценен от местната власт и поставен за ръководител на ТКЗС.

А. Ду. – бивш общински съветник в периода на ранния преход, чието участие в обществения живот му позволява да бъде пряк свидетел на промените през 90-те години и началото на 21-ви век. Неговите разкази разкриват поглед над периода на модернизацията на Банско, които засягат както икономиката, така и социалната и културна сфера на града. Сведенията, които дава за появата на организираната престъпност и употребата на туризма (не толкова като средство за икономическо развитие, а като начин за прикриване на нелегални доходи), хвърлят съвсем различен поглед върху влиянието на туристическия отрасъл и подлагат на съмнение положителните му аспекти за повишаване на стандарта на живот и демократичност, за които говори Фукояма.

А. Д. – преселничка от Франция, която разказва за решението си да напусне Париж със семейството си и да започне нов живот в Банско. Нейната перспектива като нов жител на града и изборът ѝ да се премести в различна културна среда допринасят за разбирането на начина, по който международните културни влияния се проявяват в местната общност. Тя предоставя гледна точка като външен наблюдател върху случващото се през последните години и обективен поглед над локалната идентичност и нейните прояви в Банско.

Д. П. – пенсионерка, пазителка на традиционния бански фолклор, посветила се на запазването на местните музикални и танцови обичаи. Нейният личен ангажимент към нематериалното културно наследство предоставя ценна информация за усилията по съхранение и предаване на фолклорната традиция. Отново свидетел на промените, възникващи след 1944 г., тя дава информация за живота по време на социалистическия режим и културната трансформация на общността преди и след този период. Тя безвъзмездно се стреми към запазване на културното наследство и идентичност. Особено ценни са сведенията ѝ за отношението на общинската власт към нейния труд и сблъсъкът на автентична и показна култура.

Интервютата ще бъдат разгледани чрез тематичен анализ, който позволява извличане на основните теми и гледни точки, изразени от участниците. Ще бъдат извадени качествени данни, чрез които ще бъдат определени ключовите въпроси, предизвикателства и динамики, свързани с влиянието на глобализацията върху местната идентичност. Анализът на събитията, от друга страна, ще включва наблюдение на измененията в културните прояви и ритуали по време на значими събития, като се акцентира върху начина, по който местните обичаи се приспособяват или променят под въздействието на туризма и глобализацията.

Редом с предстоящо анкетно проучване ще се изградят основните очерци на локалната идентичност и промените, които възникват.

За събиране на подробна информация и нейното разглеждане, наред с интервютата са направени наблюдения. Чрез тях се събират неподправени автентични данни, които позволяват да се видят основни моменти от живота в общността и да се разгледат проявите на локална идентичност. Конкретните аспекти на наблюденията включват приспособяване на местните традиции под влияние на туризма, реакциите на местното население към глобалните туристически тенденции и взаимодействието между местни жители и посетители.

Едни от основните мероприятия, които бяха наблюдавани, са съборът в село Гостун на 10 август 2024 г. и курбаните за празника на св. Богородица на 15 август 2024 г., които показват как традиционните ритуали и обичаи продължават да се приспособяват и преосмислят, като част от тях се запазват в автентичния си вид, докато други се променят – при тях характерното е, че се правят с цел сплотяване на съответните общности, а не с цел привличане на туристи и печалба. При празнуването на курбаните в Банско се забелязва пълно отсъствие на финансово подпомагане от общината, докато в село Гостун и курбана в Добринище тя участва активно, като това се обяснява не с ролята на туризма, а с политически цели, които издават и основните приоритети на общинската власт (Земляческа среща...).

Друг ключов аспект е стремежът на общността да възроди и развие традиционните религиозни обичаи. Това включва усилията за съживяване на прекъснатите връзки с наследството на предците, изразени чрез възстановяване на стари ритуали, празници и църковни практики, които са били потискани или изоставени в миналото. Тези действия се разглеждат като опит за укрепване на локалната идентичност и като средство за съхранение на културната памет.

Тук се сблъскваме с реалните религиозни празници и различните разбирания между поколенията. Появява се и несъзнателен конфликт между реалната религиозност и показаната такава. Интересно наблюдение, което изразява този процес, е проучването на поклонническите и харизянските пътувания на банскалии до манастира Зограф в Св. Гора. Мотивациите за тях са различни: от чисти религиозни подбуди до чувство за гордост и показване на статут в общността. Набляга се на идеята за силното банско влияние в

манастира Зограф в миналото и запазване на връзката с това място. Самите монаси също потвърждават значението на поклонниците и дарителите от град Банско.

Религиозните обреди и празници са не само духовни, но и социални събития, които утвърждават връзката на местните хора с техния произход. Същевременно тези събития създават уникална атмосфера за туристите, които търсят допир с автентичния дух на региона. По този начин се появяват външни влияния в обичаите и мисленето и съответно върху идентичността. Наблюденията от пътуването до Света гора и религиозните служби в Банско подчертават, че духовните ценности остават важен стълб за местната идентичност. Религиозността представлява противодействие на материализма, който придружава туристическите процеси, но и показва сблъсък с възникващите прояви на показна религиозност, наблюдавана сред определени групи. Докато много местни хора възприемат религиозните обреди и празници като съкровени моменти на духовност и единение, показната религиозност понякога замъглява автентичността на тези практики, превръщайки ги в обект на демонстрация и комерсиализация, особено видима по време на Великденските чествания.

Наблюденията на Джаз фестивала и концерта на Валя Балканска разкриват различни аспекти на взаимодействие между локалната култура и модерните културни влияния. Джаз фестивалът, макар и несъвместим с традиционната идентичност на региона, се превръща в знаково събитие за Банско, което привлича международна публика и издига имиджа на града. От друга страна, концертът на Валя Балканска, въпреки че стои по-близо до местната култура, използва автентичността като част от културния маркетинг за туристически цели.

Същевременно, събития като концертите на самодейни състави предлагат друг ракурс. Те представят идеализиран образ на местната общност, който жителите започват да припознават като част от своята идентичност. Това води до процеси на фестивализация и стереотипизиране на локалната култура, създавайки нови символи, но същевременно опростявайки и обобщавайки нейните характеристики.

Наблюденията на ритуални практики, като сватби, читалищни изяви и погребални обичаи, подчертават усилията на местните жители да запазят нематериалната култура. В тези ритуали се разкрива стремежът към връзка с корените и съхранение на традициите, дори когато са изложени на глобални влияния. Сватбите, например, демонстрират интеракция с нови културни елементи, докато ритуалите по Задушница остават по-консервативни и устойчиви на промени. Благодарение на проведените наблюдения започват

да се появяват основните измерения на местната култура и прояви, показва се и нейният автентичен, показан или параден характер.

Едни от основните изводи, които могат да бъдат направени от наблюденията и личните преживявания, са, че въпреки влиянието на туризма съществува силен стремеж към запазване на традиционните ритуали и обичаи. Много туристи проявяват интерес към автентичните обичаи и празненства, което стимулира местните да продължат да практикуват традиционните ритуали, като по този начин туризмът става стимул за поддържане на културното наследство, но довежда до затваряне на обичаите в рамка, което прекъсва тяхното естествено развитие и първоначален замисъл.

Предварителните резултати.

Проучването установи, че развитието на туризма оказва значително влияние върху локалната идентичност в региона. Туристическият бум допринася за икономическия растеж, но същевременно провокира културни и социални промени. Наблюдава се засилено подчертаване на традиционни елементи, което обаче често води до тяхната комерсиализация и повърхностно представяне. Традициите се приспособяват спрямо туристическите очаквания, като ритуали и празници се променят, за да отговорят на нуждите на туристическата индустрия. Това понякога нарушава автентичността и създава напрежение сред местните жители, които усещат как част от културното им наследство се превръща в атракция, лишена от дълбокото си духовно значение.

Адаптация на културата към икономическите промени

Друг съществен резултат от изследването до момента са работните изводи по отношение на културната адаптация. Под влияние на глобализацията и навлизането на нови икономически модели местната общност се променя не само в социален, но и в културен план. Възниква нова форма на културна изява, при която традиционните обичаи се представят в обновен и по-достъпен за туристите вид. Възниква и тенденция за възприемане на външни културни елементи, които обогатяват, но също така видоизменят местната идентичност.

Така, туризмът и икономическите промени предоставят не само възможности за развитие, но и предизвикват напрежение в местната култура, изправяйки я пред необходимостта да намери баланс между съхранението на идентичността и адаптацията към новите реалности.

В резултат на проведеното изследване относно влиянието на глобализацията върху местната идентичност и културното наследство в региона на Банско бяха направени няколко основни извода, които подчертават сложността на взаимодействието между туризма, икономическите промени и културната адаптация. Първият основен извод е, че развитието на туризма оказва значително влияние върху локалната идентичност. Туристическият бум носи икономически ползи, но също така предизвиква комерсиализация на традициите, което може да доведе до загуба на автентичността на местната култура. Съществува тенденция ритуалите и празниците да се трансформират, за да отговорят на туристическите очаквания, което нарушава тяхното дълбочинно осмисляне. Въпреки че туристическите процеси предлагат нови възможности за икономическо развитие, те също поставят под заплаха традиционните практики и местната идентичност. Изследването показва, че местната общност активно използва механизми за културна адаптация. Например традиционни обичаи и практики се представят под нови форми, които са по-привлекателни за туристите. Предстои да се установи дали това се случва съзнателно, или е част от несъзнателни процеси. Второто важно заключение е силната намеса на общинската власт над идентичността. Забелязват се огромните средства, които тя дава за популяризиране на образа на Банско и банскалии, и в същото време отсъствие на средства за подпомагане на автентичните прояви на общността и опитите за нейното сплотяване (Стратегия...2022-2027).

В изследването има и редица пропуски, които могат да бъдат разгледани в бъдещи проучвания. Липсата на обективни и систематизирани архивни данни след 1944 г. за града затруднява по-подробното разбиране на социалните и икономическите трансформации в региона. Освен това съществува нужда от по-задълбочени проучвания относно взаимодействието между туристите и местните жители, за да се установят ефектите на това взаимодействие върху културната идентичност. Не са направени интервюта с представителите на протестантската общност, ромската такава и с представителите на туристическия бранш, което довежда до представяне на гледната точка само на една част от общността.

Предстоят и редица проучвания, които не бяха проведени поради ограниченията във времето. Те ще бъдат насочени към самите туристи, хората, работещи в този отрасъл, ромската общност, както и към идентичността и културните практики на банскалии, също така ще се отправи поглед към близките общности като Разлог, Добринище, Баня.

В заключение, на този етап изследването на влиянието на туризма и глобализацията върху местната идентичност в Банско разкрива важни културни трансформации. Чрез архивни източници, интервюта и наблюдения се установява как икономическите промени и туристическите процеси променят социалната структура и дълбочината на културната идентичност.

Комерсиализацията на традициите поставя ключови въпроси за бъдещето на местните обичаи, изважда на дневен ред необходимостта да се намери баланс между развитието на туризма и съхраняването на автентичността на местната култура.

Надявам се, че настоящата статия ще предложи нови перспективи за разбирането на динамиката между културната идентичност и глобализацията, и туризма в малките общности, както и че ще представи поле за диалог между местните жители, туристическия сектор и академичната общност, за да се осигури устойчиво развитие на културния туризъм в полза на всички заинтересовани страни.

Цитирана литература:

Балева, Р. 2005. *Един живот за Банско*. София: УИ "Св. Климент Охридски". [Baleva, R. 2005. *Edin zhivot za Bansko*. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski".]

Бауман, З. 1999. *Глобализацията: Последниците за човека*. София: ISBN 9546072257. [Bauman, Z. 1999. *Globalizatsiyata: Posleditsite za choveka*. Sofia: ISBN 9546072257.]

Маркова, М. 2009. *Локалната идентичност в големия град (Етнологско изследване)*. В: Български фолклор, 3-4, 193-199. Достъпно на: [Markova, M. 2009. *Lokalnata identichnost v golemia grad (Etnolozhko izsledvane)*. V: *Balgarski folklor*, 3-4, 193-199. Dostapno na:] <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=15519> (последно посетен на 01.11.2024 г.)

Недялкова, А., Бауман, З. и Филипов, Д. 2005. *Глобализъм, регионализъм и антиглобализъм*. София: Албатрос. [Nedyalkova, A., Bauman, Z. i Filipov, D. 2005. *Globalizam, regionalizam i antiglobalizam*. Sofia: Albatros.]

Сантова, М. и Мицева, Е. 1996. *Банско. Изследвания и материали*. София: ПК "Димитър Благоев". [Santova, M. i Mitseva, E. 1996. *Bansko. Izsledvania i materiali*. Sofia: PK "Dimitar Blagoev".]

Тончева, В. 2013. *Локална идентичност – употреби на термина*. В: Български фолклор, 2, 153-168. Достъпно на: [Toncheva, V. 2013. *Lokalna identichnost – upotrebi na termina*. V:

Balgarski folklor, 2, 153-168. Dostapno na:] <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=108526> (последно посетен на 19.10.2024 г.)

Фукуяма, Ф. 2016. *Политически ред и политически упадък.* Изток-Запад. ISBN 9786191529520. [Fukuyama, F. 2016. Politicheski red i politicheski upadak. Iztok-Zapad. ISBN 9786191529520.]

Онлайн източници:

ЗЕМЛЯЧЕСКА СРЕЩА – СЪБОР В СЕЛО ГОСТУН [ZEMLYaChESKA SREShtA – SABOR V SELO GOSTUN] <https://bansko.bg/bg/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/13559-%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%8F%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0-%E2%80%93-%D1%81%D1%8A%D0%B1%D0%BE%D1%80-%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%BE-%D0%B3%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BD> (3.11.2024 г.)

Официален сайт на джаз фестивал в Банско. Достъпно на: [Ofitsialen sayt na dzhaz festival v Bansko. Dostapno na:] <https://banskojazzfest.bg/> (3.11.2024 г.)

Стратегия за устойчиво развитие на туризма в Община Банско за периода 2022 г.- 2027 г. Достъпно на: [Strategia za ustaychivo razvitie na turizma v Obshtina Bansko za perioda 2022 g.- 2027 g. Dostapno na:] <https://shorturl.at/ukzbw> (последно посетен на 3.11.2024 г.)

Приложения: Снимки от личен архив на автора:

Курбан по случай Успение Богородично в Банско на 15 август 2024 г.

Снимка от събора в село Гостун на 10 август 2024

Концерт на Валя Балканска в Банско 23 август 2024 г.